

PRILOZI Ž. AVRAMOVSKOG VANJSKOJ POLITICI JUGOSLAVIJE IZMEĐU
DVA RATA

Poslije »Diplomatske istorije nove Evrope 1918—1938.« od Jovana M. Jovanovića, koja je 1938/9. izašla u dvije knjige, jugoslavenska historiografija nije više dobila slično djelo niti takav cjelovit pregled osnovnih činjenica o vanjskoj politici Jugoslavije između dva rata kakav je Jovanović dao u 2. knjizi svoga djela. U širem okviru političkog razvoja Jugoslavije u istom razdoblju pokušao je to ponovo uraditi F. Čulinović u djelu »Jugoslavija između dva rata« I—II, 1961, ali je znanstvena kritika iznijela dosta primjedaba upravo na njegov prikaz vanjskopoličkih odnosa (usp. D. Biber, Spoljna politika Jugoslavije u knjizi F. Čulinovića: Jugoslavija između dva rata, Ist. glasnik 1963/2, 96—98).

Osim nekih publicističkih pokušaja, koje ne možemo smatrati nekim prinosom znanstvenom istraživanju spomenutog razdoblja, nije donedavno bilo niti monografskih priloga o tadašnjoj vanjskoj politici Jugoslavije, iako je arhivska građa postala najzad i u nas i vani pristupačna istraživanju a znatnim je dijelom bila već i objelodanjena u različitim službenim zbirkama diplomatskih dokumenata. Zasluga je Živka Avramovskog, asistenta Instituta društvenih nauka u Beogradu, da je u posljednje vrijeme objavio više rasprava, izrađenih na dosad neupotrebljenoj izvornoj građi, o nekim vanjskopoličkim problemima Jugoslavije, napose o njenom odnosu prema Albaniji i Italiji. Te su rasprave, u cjelini, osobito vrijedan prilog boljem upoznavanju razvoja Jugoslavije u godinama koje su prethodile njenom slomu 1941, pa ih zbog toga ovdje ukratko prikazujemo.

1. Sukob interesa Velike Britanije i Nemačke na Balkanu uoči drugog svetskog rata, Istorija XX veka II, 1961, 5—161.

Služeći se opsežnom arhivskom i objelodanjenom izvornom građom, kao i literaturom na različitim jezicima, autor prikazuje odnosi velikih sila na Balkanskom poluotoku u razdoblju od prisajedinjenja Austrije Njemačkoj 1938. do izbijanja rata 1939. To je razdoblje, doduše, kratko, ali je ono bilo ispunjeno mnogim sudbonosnim događajima i promjenama, bez poznavanja kojih se tadašnja vanjska politika Jugoslavije ne može razumjeti. S obzirom na to, ovaj je rad prvi te vrste u jugoslavenskoj historiografiji, iako težište njegova izlaganja ne leži toliko na prikazu jugoslavenske politike koliko na vrlo jasno izloženoj politici Rumunjske, Turske i Bugarske, koje odlučno utječu i na politiku Jugoslavije. U podlozi svih ovih zbivanja — konstatira autor — leži kolebljiv stav V. Britanije prema usponu Njemačke, koja je, zahvaljujući uz to ekonomskim sankcijama protiv Italije, uspjela da već 1936. potisne ovu s balkanskog tržišta i svoje privredne veze s balkanskim državama iskoristi za jačanje svoga političkog utjecaja, zasnovano na dugi rok. Tek poslije Anshlusa i njegovih dalekosežnih posljedica, V. Britanija je uznastojala da balkanske države veže jače za sebe različitim ekonomskim i drugim akcijama i da uvođenjem Bugarske u Balkanski pakt suprotstavi Osovini jedinstvenu frontu

tih država. Autor je uspio da ovu izvanredno složenu problematiku, u kojoj su se sukobljavali najrazličitiji interesi, jasno izloži i svaku pojedinu komponentu u njoj plastično istakne. On je uspio da utvrdi i uzroke koji su ova nastojanja V. Britanije, pomognuta Francuskom, ograničili najzad na davanje jednostranih garancija Rumunjskoj i Grčkoj kao i na tješnju suradnju s Turskom, čime je Balkanski pakt prestao u stvari postojati.

2. Italijanska ekonomska penetracija u Albaniji 1925—1939 g., Istorija XX veka V, 1963, 137—224.

Autor istražuje u ovom radu metode tzv. pacifističke, ekonomske penetracije Italije u Albaniju koja je, osim u pitanju nafte, imala izrazito političku svrhu. Prikazujući je u pojedinim njezinim etapama, od ponovnog dolaska Ahmed beg Zogua na vlast 1924. do okupacije od strane Italije 1939, on dolazi do zaključka da Albanija, siromašna i zadužena, nije imala drugog izlaza nego da se, iako protiv svoje volje, sve više podvrgava utjecaju Italije, a da Jugoslavija, koja je bila životno zainteresirana na njenoj nezavisnosti, nije imala dovoljno materijalnih sredstava da je sama pomogne. Služeći se, kao i u drugim svojim radovima nepoznatom arhivskom građom, uglavnom našom i njemačkom, autor ispravlja neke netačne tvrdnje u stranoj literaturi i utvrđuje neke važne činjenice koje su dosada bile sporne, na pr. nastojanje Italije da već od 1932. nametne Albaniji sklapanje carinske unije, ili politiku Rumunjske koja je, usprkos savezu s Jugoslavijom, na početku 1933. zastupala tadašnje »maksimalne italijanske zahteve« prema Albaniji. Iz autorova se prikaza jasno vidi i to da su Zapadne sile već od početka tj. od 1921. bile primorane da Albaniju prepuste utjecaju Italije i da ih je daljnji međunarodni razvoj, pogotovu izbijanje abesinske krize (1935/6), s njezinim presudnim posljedicama, spriječio da svoju pasivnost zamijene aktivnijim upletanjem barem na ekonomskom području.

3. Italijanska okupacija Albanije i držanje jugoslovenske vlade, IG 1963/1, 3—38.

Služeći se obilatim izvornom građom, arhivskom i objelodanjenom — arhiv albanskog odsjeka u našem ministarstvu vanjskih poslova (političko odjeljenje) nije se, na žalost, sačuvao — A. pokazuje da je talijanska okupacija na početku aprila 1939. bila »logična posledica dugogodišnje sistematski sprovedene politike«, koja se osobito aktivirala poslije aneksije Austrije 1938. Iako je bojazan od jačanja njemačkog utjecaja u Albaniji imala u tome znatan udio, iz autorova se prikaza vidi da »u arhivskim dokumentima nema potvrde o pojačanom nemačkom interesovanju za Albaniju u to vreme«. Glavna opasnost, koja je mogla zaprijetiti od strane Jugoslavije, uklonjena je sporazumom između Ciana i Stojadinovića na početku 1939, pri čemu je Rim, doduše, izražavao sklonost prema nekim teritorijalnim ustupcima Jugoslavije, ali se nije obvezivao nikakvim konkretnim obećanjima. Uostalom, međunarodna usamljenost Jugoslavije u to vrijeme, pojačana nedovoljnom odlučnošću zapadnih sila, kao i njena slaba vojna sprema nisu joj ni poslije Stojadinovićeve pada u februaru 1939. dopuštale da se bilo kako odupre okupaciji. Prema tome, osim nekih neznatnih koncesija, uglavnom u vezi s utvrđivanjem granice i albanskom iredentom, Jugoslavija nije svojim pristankom na nju dobila ništa,

iako je njezin strateški položaj bio time osjetljivo oslabljen. »To je — zaključuje A. — ujedno dovelo do udaljavanja Jugoslavije od Italije i jačeg orientisanja na Nemačku«.

4. *Problem Albanije u jugoslovensko-italijanskom sporazumu od 25. III 1937. godine*, HP IX, 1963, 19—31.

Kao i u drugim svojim radovima, A. se i u ovome koristi prvenstveno arhivskom građom, osobito izvještajima našega vojnog izaslanika u Tirani. On pokazuje da je Stojadinović, odazivajući se inicijativi Rima, isprva nastojao da Italiju sklone na promjenu njene politike u Albaniji, ali je najzad morao od toga odustati i zadovoljiti se njenim obećanjima »za rešenje problema ustaških emigranata i položaja jugoslov. nac. manjine u Italiji«. Ta je slabost bila poglavito rezultat tadašnje međunarodne situacije, u kojoj su »došli do izražaja neodlučnost i nesaglasan stav zapadnih sila«. Uza sve to ostaje neobjašnjena potpuno pasivnost jugoslav. vlade u Albaniji poslije sklopljena sporazuma, iako su vojni izaslanici u Tirani predlagali različite konkretne mjere, a i sama je albanska vlada bila 1938. sklona da s Jugoslavijom zaključi pakt o prijateljstvu.

5. *Pitanje učešća Jugoslavije u vojnim sankcijama protiv Italije za vreme italijanske agresije na Etiopiju (1935—1936)*, JIČ III, 1964, 13—36.

Na temelju arhivske građe, ponajviše iz Arhiva VI Instituta i Diplom. arhiva Drž. sekret. za inostrane poslove, pisac je u ovom prilogu obradio događaje koji su doveli do odlučnog zaokreta u vanjskoj politici Jugoslavije za vlade M. Stojadinovića. Izložena opasnosti ratnog sukoba s Italijom zbog svoga sudjelovanja u sankcijama protiv Italije, vojnički potpuno nespremna i ekonomski, zbog sankcija, teško pogođena gubitkom talijanskog tržišta, Jugoslavija je potkraj 1935. i na početku 1936. ostala bez ikakve stvarne pomoći zapadnih sila. Ona je zbog toga bila primorana da »povede sve odlučniju politiku zbliženja s Nemačkom«, koja je u isto vrijeme »uložila velike napore da preuzme veći deo jugoslov. izvoza za Italiju«, a svojom je reokupacijom Rajnske oblasti u martu 1936. započela svoj nagli politički uspon.

6. *Prilog pitanju italijansko-albanske iredentističke propagande na Kosovu i Metohiji u vreme Minhenske krize i okupacije Albanije*, IG 1964/2—3, 123—140.

Premda ističe velik udio talijanske obavještajne službe u albanskoj iredenti 1938. i 1939. A. pokazuje da je tlo za nju bilo već davno prije pripremljeno poglavito nastojanjem stare Jugoslavije da albanskom seljaku oduzme zemlju a njega samoga iseli u Tursku, koja je jednim ugovorom iz juna 1938. dala na to svoj pristanak. Međutim, uvjeti novčane prirode omeli su njegovo provođenje. Dragocjeni izvještaj našega Glavnog generalštaba od 22. IX 1939. dopušta autoru zaključak »da je za promenu držanja Šiptara na Kosovu i Metohiji posle okupacije Albanije u korist iredentističke propagande i za radije prihvatanje italijanske vlasti nego perspektive opstanka u Jugoslaviji veće zasluge imala politika jugoslovenskih vladajućih krugova prema njima nego italijanska propaganda, mada je ona činila mnogo da potencira sva najosjetljivija pitanja za šiptarskog seljaka u Jugoslaviji«.

7. Uticaj jugoslovensko-bugarskog pakta od 24. januara 1937. godine na odnose između članica *Balkanskog sporazuma*, JIČ IV/2, 1965, 3—20.

Izrađen na temelju arhivske građe, uglavnom iz Diplom. arhiva SIP-a, Arhiva VI Instituta (Beograd) i Polit. Archiv des Auswärt. Amtes (Bonn), članak prikazuje promjene do kojih je u Balkanskom sporazumu od 1934. došlo zbog »Ugovora o vječnom prijateljstvu Jugoslavije i Bugarske«, koji je vlada M. Stojadinovića sklopila da se u promijenjenoj međunarodnoj situaciji osigura od teritorijalnih revindikacija Bugarske. Autor dokazuje da je to urađeno na štetu Grčke i sigurnosti njezina zemljišnog integriteta (Dedeagač — Solun), zbog čega je 1938. došlo do obnove grčko-turskog ugovora. Budući da ni Rumunjska nije jug.-bug. pakt priznala bez dubokih rezervi, a Bugarska je odlučno odbacila mogućnost svog ulaska u Balkanski sporazum, taj je bio spomenutim paktom znatno oslabljen.

Jaroslav Šidak

GRAĐA O STVARANJU JUGOSLOVENSKE DRŽAVE (1. I—20. XII 1918).

Priredili *dr Dragoslav Janković* i *dr Bogdan Krizman*, Institut društvenih nauka, Beograd 1964, str. XL, 817.

Prva potpunija i cjelovitija zbirka građe o stvaranju jugoslavenske države u toku prvoga svjetskog rata objavljena je relativno kratko vrijeme nakon ujedinjenja. Bili su to »Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914—1919.« Od F. Šišića koje je štampala Matica Hrvatska u Zagrebu 1920. Prije toga izašle su neke manje zbirke, većinom propagandnog karaktera, koje samo djelimično dokumentiraju historiju jugoslavenskog ujedinjavanja kao što su: »Ženevska konferencija o jugoslovenskom ujedinjenju« od M. Čemerikića (Ženeva 1918, Zagreb 1919), »Croats and Slovenes Friends of the Entente in the World War« od F. Barca (Pariz 1919; ta je zbirka iste godine štampana u Parizu i na francuskom jeziku pod naslovom »Les Croates et les Slovènes ont été les amis de l'Entente pendant la Guerre«), »De la Serbie à la Yougoslavie« od A. Arnaoutovitcha (Pariz 1919), »La question adriatique« od Adriaticusa i »The Jugo—Slav Movement« (London 1920).

Šišić je priredio za ono vrijeme vrlo korisnu zbirku. Prikupljao je građu kao historičar koji želi dokumentirati genezu jedne historijske činjenice, stvaranje jugoslavenske države, iznoseći samo one dokumente koji su mu se činili historijski relevantnim u procesu ujedinjavanja Srba, Hrvata i Slovenaca. Zato je unio gotovo isključivo dokumente koji svjedoče o pozitivnim stavovima prema ujedinjenju i označavaju progresivna kretanja prema tom cilju. Tu su s jedne strane izjave, programi, memorandum i sporazumi srpske vlade, Jugoslavenskog odbora i Crnogorskog odbora koji osvjetljavaju rad na ujedinjenju u zemljama Antante i Amerike, a s druge strane deklaracije hrvatskih, srpskih i slovenskih stranaka, poslaničkih klubova, Hrvatskog sabora i Narodnih vijeća SHS koje govore o širenju, jačanju i akciji pokreta za ujedinjenjem u jugoslavenskim zemljama Austro-Ugarske. U zbirci je priopćeno više građe koja dokumentira rad na ujedinjenju u domovini nego u inozemstvu. Razlog tome može biti što arhivi srpske vlade i Jugoslavenskog odbora još nisu bili ni sređeni ni pristupačni, ali se u tome može razabrati i želja (Šišić je bio ekspert naše delegacije na Konfe-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB